
INCLUSIVE TEACHER PROFILE

Violeta Kyurkchiyska

Shumen University "Ep.K.Preslavski", Bulgaria, v.kyurkchiyska@shu.bg

Abstract: In modern schools, children with different opportunities and needs are trained and educated. The new social reality requires an organization of the educational process involving all students, regardless of their potential. Together students with learning difficulties, with special educational needs, children at risk and those with outstanding opportunities in science, art and sports will be trained. This is called an inclusive schooling system, which is different from the traditional integrated schooling system. The latter has the character of inclusion, i. integrated learning provides an opportunity for children with learning needs to participate in an educational environment for everyone. This is ensured by building a supportive environment that includes appropriate architectural and social living conditions, individual educational programs, complex pedagogical assessment team, special educational tools and equipment, didactic materials and tools, etc. Unlike integrated, inclusive schooling is a humane act that implies no spatial mixing of children, emphasizes on quality education, regardless of opportunities and needs. A process in which integrated learning has a significant place, a process that seeks to eliminate all forms of segregation in education, encompass vulnerable and isolated children, and to encourage and foster the participation of all children.

This implies a change in the overall educational process in the center of which is the teacher. One who implements training that responds adequately to the variety of students with different opportunities. One who uses methods and tools, on the basis of which the individuality of the learner is leading and contributing to the mastery of key competences by all students. The inclusive teacher has an adequate teaching (not only for academic knowledge but for developing social and other competencies and support.) Furthermore, an inclusive teacher educates in tolerance and respect for differences and, on the other hand, stimulates the introduction of a pedagogical, child-oriented approach. Working in a team of specialists in the direction of socializing and educating students by creating conditions for increased social contacts and relationships, helping to build self-confidence related to capable achievements and achievements are just some of the tasks. Moreover, the teacher prepares students for a successful transition to every next life stage.

The inclusion teacher's profile is built in parallel with the implementation of inclusive education. There are many unresolved issues and challenges ahead of him that will allow him to participate in various trainings.

Inclusive teacher qualification more than ever becomes a permanent process that is part of his career development and professionalism.

Keywords: educational process, an inclusive teacher profile, training, inclusive environment

ПРОФИЛ НА ПРИОБЩАВАЩИЯ УЧИТЕЛ**Виолета Кюркчийска**

Шуменски университет „Еп.К.Преславски”, България, v.kyurkchiyska@shu.bg

Резюме: В съвременното училище се обучават и възпитават деца с различни възможности и потребности. Новата социална реалност налага такава организация на образователно-възпитателен процес, в който участват всички ученици, независимо от потенциала им. Заедно ученици с обучителни трудности, със специални образователни потребности, деца в риск и такива с изявени възможности в областта на науката, изкуството и спорта ще се обучават. В това намира смисъл приобщаващото образование, което е различно от интегрираното. Последното има характера на включващо, т.е. интегрираното обучение предоставя възможност на деца с образователни потребности да участват в образователната среда, предназначена за всички. Това се осигурява чрез изграждане на подкрепяща среда, която включва подходящи архитектурни и социално битови условия, индивидуални образователни програми, екип за комплексно педагогическо оценяване, специални учебнотехнически средства и апаратура, дидактически материали и помагала и т.н. За разлика от интегрираното, приобщаващото образование е хуманен акт, който предполага не пространствено смесване на децата, поставя акцент върху качествено образование, независимо от възможностите и потребностите. Процес, в който интегрираното обучение има значително място, процес, който се стреми да

премахне всички форми на сегрегация в образованието, да обхване уязвимите и изолирани по една или друга причина деца и да насърчи и благоприятства участието на всички деца.

Това предполага промяна на цялостния образователен процес, в основата на която стои учителят. Той е този, който реализира обучение, което отговаря адекватно на разнообразието от ученици с различни възможности. Използва методи и средства, в основата на които индивидуалността на обучавания е водеща и допринасящи за овладяване на ключовите компетентности от всички ученици. Приобщаващият учител е с адекватно преподаване (не само на академични знания, но за развиване на социални и други компетентности и подкрепа. Нещо повече – приобщаващият учител възпитава в толерантност и зачитане на различията, а от друга страна стимулира въвеждането на педагогически подход, ориентиран към децата. Той работи в екип от специалисти по посока на социализирането и възпитаването на учениците като създава условия за повишени социални контакти и взаимоотношения, съдейства за изграждане на самоувереност, свързана със способностите и постиженията. Подготвя учениците за успешен преход към всеки следващ житейски етап.

Профилът на приобщаващия учител се изгражда успоредно с реализиране на приобщаващото образование. Пред него стоят много неразрешени въпроси и предизвикателства, които чрез участия в различни обучения ще разреши. Квалификацията на приобщаващия учител повече от всякога става перманентен процес, който е част от неговото кариерно израстване и професионализъм.

Ключови думи: образователен процес, приобщаващ профил на учителите, обучение, приобщаваща среда

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Приобщаващото образование е резултат от необходимостта от реформи, продиктувани от новата социална реалност. То е онази част от съвременното образование, която трябва да създаде условия за развитието на всеки ученик, независимо от възможностите и потенциала му. В училищата се обучават и възпитават деца с различни възможности. Нещо повече – някои от тях имат проблеми в развитието, други са с обучителни трудности, трети са деца в риск, а за някои езикът, на който се обучават не е майчин. Успоредно с тях в класа се обучават и ученици с изяви възможности в областта на науката, изкуството и спорта. Тоши широк спектър от ученици поставя въпроса за профила на приобщаващия учител. Преподавателят, който да създаде такава организация на образователно-възпитателния процес, при която всички заедно да овладеят необходимите знания и формират умения. За целта е необходимо той да познава потенциала на своите ученици, техните интереси и потребности и на тази основа да планира дейността си.

Приобщаващият учител е преди всичко креативния преподавател. Той търси и открива специфичното и индивидуалното в детето и го развива. Компетентността му в областта на възрастовата и педагогическа психология са отправната точка на дейностите за реализиране на целите на приобщаващото образование. Използваните средства и методи за работа са интерактивни и провокират учениците като ги поставят в среда богата на импулси.

2. ПРИНЦИПИ НА ПРИОБЩАВАНЕ

За реализиране на приобщаващото образование и успешната работа на приобщаващия учител е необходимо промяна на утвърдените стереотипи по посока на:

Принцип 1:Промяна на нагласите

Необходимостта от промяна по посока на приемането на различните е в основата на реформата в образователно-възпитателния процес. В училище се обучават деца със специални образователни потребности (СОП), които имат различни нарушения в развитието: умствена изостаналост, увреден слух, нарушено зрение, физически увреждания, както и такива с множество увреждания. Всички тези деца са различни от останалите, което намира израз както във физически аспект, така и в поведенчески. Докато при учениците с обучителни трудности и езиково-говорни проблеми различията се проявяват в успеваемостта предимно, то при изброените разновидности на деца със СОП ситуацията има комплексен характер. В тази връзка промяна в нагласата за приемане на различния е определяща. Приемане както от обществото, училището, учителите, така и от децата без проблеми и от техните семейства. Ролята на приобщаващия учител е по посока на възпитаване на учениците в духа на ценностите, лежащи в основата на приобщаващото образование. Те могат да бъдат открити във всички култури, философии и религии и са отразени в най-важните членове на международните документи в сферата на човешките права. Те включват: *Взаимно уважение; Толерантност; Принадлежност към общността; Възможност за развитие на собствените умения и таланти; Взаимопомощ; Взаимно научаване; Съдействие на хората да помагат на себе си и на своите общности.*

От тези ценности трябва да се ръководи всеки учител в работата си, за да реализира хуманния характер на образователно-възпитателния процес. В каква степен, преподавателят, ще допринесе за формиране на ценностна система зависи и от подкрепата на семейството като фактор във възпитателния процес.

Необходима е промяна по посока на определението *проблемни деца*. Всяко дете може да бъде проблемно. Въпрос на идентификация и интерпретация е проблемността на детето. В случая определящи са родителите и училището- как те определят неговите проблеми и какво предстои за решаването им.

Принцип 2: Създаване на приобщаваща среда

Към приобщаващата среда имат отношение факторите със стимулиращо въздействие за насърчаване на приобщаващото образование. Те са по посока на:

- *културно-образователната среда* – осигуряваща от една страна емоционален комфорт на учениците в училището, а от друга – подкрепа и стимулиране на развитието им, с оглед на това да отговори на техните потребности и интереси.

В своята същност, културно-образователната среда може да се представи като комплексно понятие, посредством което се изразява единството на културата и образованието като взаимно допълващи се аспекти на социалния живот. [1]

В педагогиката културно-образователната среда изгражда личността по определен начин и в зависимост от изискванията на променящата се жизнена и педагогическа ситуация. За тази цел културно-образователната среда в образователната институция се формира като средство за обезпечаване на хуманистичните идеи и ценности за приобщаващо, развиващо, личностно ориентирано образование. Тя е предпоставка за усвояването на ценностите и нормите на материалната и духовната култура от подрастващите, за реализиране на собствения им потенциал и творческото му развитие и обогатяване.[2]

Приобщаващата културно-образователна среда прави училището привлекателно и дава възможност за развитие както на учениците, така и на техните учители, защото създава възможности всички да бъдат заедно, да създават отношения, да изграждат приятелства независимо от различията между тях. Тя стимулира постепенното включване и увеличаване на активността, инициативността и самостоятелността на подрастващите като поставя акцент на смислоформиращите и личностно значими области на живота.

Приобщаването е процес, чрез който се разкриват и отстраняват бариери. Една от тези бариери е средата, която е необходимо да бъде достъпна за всички, адаптирана към нуждите на съвременните социални реалности, които са в основата на реформа в образователната система. В тази връзка е необходимо създаване на такава приобщаваща среда, която максимално да създаде условия за развитието на всички. Училището като среда, в която се осъществява общата подкрепа за личностно развитие, насочена към всички деца в подготвителна група за задължително предучилищно образование и към всички ученици в класа, гарантира участието и изявата им в образователния процес и в дейността на училището.

За да бъде благоприятно социализиращото въздействие на училището, е необходимо: да се поддържа положителна нагласа у детето към училището и неговия педагогически и възпитателен колектив, учебният процес да бъде организиран и провеждан интересно, живо, близко до играта или съчетано с нея, да въздейства изобщо положително на емоционалната сфера на детето. Приобщаването е не просто присъствие, а участие и успех за всички учащи се. Съответно, присъствието се свързва с възможността всички деца да посещават постоянно и редовно училището. Участието има отношение към качеството и резултатите от посещенията на училището, а успехът се отнася до постигнатите резултати. В тази връзка, приобщаващото образование се приема като по-висше ниво от интегрираното образование, тъй като при последното акцента се поставя върху физическия достъп и посещаемостта на училището от страна на деца със специални образователни потребности като очакванията са детето да се промени, за да отговори на общообразователните изисквания, докато при приобщаващото образование, училището като система е готово да се промени, за да отговори на нуждите на всяко дете.[3] Следователно, приобщаващото образование гарантира не само достъп до образование, но и се стреми да осигури смислово участие, постижения и успех за всички деца, съобразявайки се с потребностите и силните им страни, а с това да се подпомогне овладяването на важни житейски и социални умения. Приобщаването предполага и равни възможности за участие и научаване, като се зачита личният избор при изготвяне на образователната програма и осигуряването на педагогическата подкрепа.

Приобщаването се разглежда и като много повече от включване в образователната система, защото не са малко случаите когато системата на образование включва деца, но не успява да им осигури поддръжка. И тук, именно идва ролята на приобщаващото образование, което съдейства за това децата да получат адекватна подкрепа да учат, да участват, да развиват пълния си потенциал, да се сближават с другите, да се чувстват приети и ценени и да преживеят успех в ученето и живота.[4]

- *Сътрудничеството и изграждане на устойчиви връзки между образователните институции и родителите* е фактор, който допринася за укрепване на приобщаващата среда

Ролята на родителите за превръщането на училището в среда за всички е от изключително важно значение. Родителите са най-заинтересованата страна в образователно-възпитателния процес (без да се омаловажават учителите) и тяхното участие е изключително важно при реализиране на каузата „щастливи и образовани деца”. Като членове на *училищните настоятелства* те съдействат както за материалното обезпечаване на процеса на приобщаващо образование, така и за създаване на благоприятен психоклимат. Ролята на родителите в тази посока е от важно значение за специалното образование и училищните ръководства трябва да им дадат тази възможност чрез участие под различни форми.

Родителите и семейството като цяло представляват много важен елемент от системата на приобщаващото образование, тъй като в партньорство с учителите могат да съдействат за по-бързото и лесно приобщаване на техните деца към учебната среда. Затова е важно между педагогическите специалисти и родителите да се изгради постоянна, двупосочна връзка и комуникация и те постоянно да бъдат информирани както за поведението на своите деца в училище, така и за начина, по който се справят с усвояването на учебния материал, затрудненията и проблемите, с които се сблъскват в своето ежедневие и взаимоотношения със съученици. В хода на съвместната работа между учители и родители е важно да се обръща внимание на мнението на родителите, защото те най-добре познават своите деца, а в случаи когато се налага децата им да сменят училище, тепърва да изграждат нови взаимоотношения, да усвояват учебен материал и др., родителите могат да бъдат в помощ на учителите, като помагат и подкрепят своето дете. Това дава основание за извода, че ценностите на семейството и отношението на педагогическите специалисти към всеки ученик са важна предпоставка за това успешно да бъдат приобщени децата към образователния процес, да се стимулира тяхното желание за личностно развитие и изграждане на взаимоотношения със съученици и приятели, без тяхното различие да има значение.

Сътрудничеството и партньорството между родители, педагогически специалисти, образователни институции и обществото като цяло може да се изгради културно-образователно пространство, в която приобщаващото образование се явява адекватния отговор на правата на децата, ликвидирането на дискриминацията и изключването.

- *Педагогическите специалисти – решаващ фактор в реализиране на принципите на приобщаващото образование.*

Образователната подкрепа, която се очаква да окажат педагогическите специалисти, изисква от тях да намерят най-ефективните начини за позитивно общуване и подкрепа, така че децата с различни способности и начини за взаимодействие и учене да могат да се включват пълноценно в образователния процес, да разбират и да участват. Те следва да умеят да променят задачите и да проявяват гъвкавост, когато определени изисквания са трудни за някои деца. Като ключови инструменти за постигането на качество на образователния процес могат да се открият съвместното обучение на деца с различни образователни потребности и диференциацията на задачите.[2]

В тази връзка, една от основните задачи на учителите е в хода на образователния процес да разпознаят обучителните и поведенчески трудности на децата, да взаимодействат с тях на различни нива, така че учениците да разбират познавателното съдържание и да участват в педагогическото взаимодействие. Затова е важно, в контекста на приобщаващото образование, учителите да изследват потенциала на всяко дете, да го насочат в контретната посока, както и да създадат условия, които да улеснят обучението на учениците и да допринесат за постигането на успех по време на тяхното образование. А, за да се случи всичко това е необходимо учителите да осъзнаят важността на приобщаващото образование като фактор за подобряване на образователния процес.

Тенденцията за заедно обучение на всички ученици в училище предполага адекватна професионална квалификация на учителите. Ако ученикът е този, в името на когото се извършва реформата, то учителят е този, който я извършва.[5] Това предполага приобщаващият учител да усъвършенства и надгражда своите компетентности съобразно съвременните тенденции. Повече от всякога на квалификацията на учителите трябва да се погледне като на перманентен процес

3. ТЕНДЕНЦИИ В ПРИОБЩАВАНЕТО

Посочените принципи в приобщаващото образование налагат промена в дейността на приобщаващия учител, които стават тенденция в работата му. Те са по посока на:

- **Използваните методи на работа в приобщаваща среда.**

Унифициране в приобщаващото образование е невъзможно, защото всеки ученик е индивидуален случай. Няма единна методика, не са приложими единни подходи. Всяко от децата със специални образователни потребности има своята история в развитието си. От друга страна учениците с изявиени възможности проявяват различни специални способности. Това налага търсене на методи и похвати за работа, които обезпечават работата с деца, които имат различни възможности и умения. Методи, в основата на които индивидуалността на обучавания е водеща и допринасят за овладяване на ключовите компетентности от всички ученици.

Тенденция в работата на приобщаващия учител е използването на конструктивизма, който дава възможност образованието да стане интерактивно. Някои от концепциите, които са в основата на този модел са електронното обучение, кооперативното обучение и колаборативното обучение. Нещо повече – конструктивизмът създава условия за автономност на ученика. На обучаемия се дава възможност да напредва с удобен за него темп, да учи в удобно за него време, и същевременно с това с нищо да не изостава по знания или резултатност спрямо останалите ученици. повишават качеството и да увеличават постиженията. При методите със засилена интерактивност учителят консултира и окуражава своите ученици да търсят нужната им информация за решаването на различни познавателни задачи. Той е активен помощник, стимулира и окуражава учениците и по този начин повишава тяхното желание и мотивация за учене. От своя страна ученикът има възможност да инициира речеви дейности, като активно се включва в дискусии, обосновава се, изказва лично мнение, преодолява различни бариери при общуването и този процес става естествено и без напрежение за него. Така той неусетно усъвършенства своята комуникативна компетентност и става уверен.

Ученето чрез сътрудничество (cooperative learning) е направление в съвременната американска педагогика, което се развива особено в последното десетилетие. Според С. Кегън –основоположник на идеята за учене чрез сътрудничество, целта е да се съчетае груповата организация на обучението с индивидуализацията. За него е характерно използването на методи на обучение, които са познати отдавна (метод на проектите, проблемно обучение и др.), но те се прилагат по специфичен начин, като се насърчава сътрудничеството между учениците в групата. Компютрите и *информационните технологии* осигуряват подходящи условия за това, защото те разчитат на индивидуалните характеристики на учениците при работа с тях, както и на ученическата самостоятелност, но ориентирана към сътрудничество; на комуникативните и организаторски умения на обучаваните, на тяхната креативност, инициативност и предприемчивост, стремеж към полезност и отговорност за поведението на другите.

Използването на информационните и комуникационни технологии (ИКТ) е тенденция в преподавателската дейност на приобщаващия учител. При работа с тях учениците не се отказват, докато не получат отговор, докато не разрешат проблема. Така се провокира любознателността им и те се мотивират да вървят напред. ИКТ създава условия и за прилагане на метакогнитивния подход в преподаването, чрез който вниманието на учениците се насочва към процеса на собственото им учене на базата на рефлексия и анализ.[] Работата в електронна среда е позната за всички обучавани от компютърните игри, които са ежедневие за децата на XXI век, тя е провокативна и интересна за обучаваните. Компютърът е не просто инструмент, нито средство, а интелектуално предизвикателство, защото точно с това си качество той е най-привлекателен за децата. работата с ИКТ провокира въображението и създава условия за творческа изява. Не на последно място е ролята на *игрите, които* като образователен софтуер преобладават, а използването на *играта* като метод е целесъобразно с оглед на нейното значение за възрастта на 6 – 10-годишните деца. Детето, играейки, овладява определени знания и умения, като подсъзнателно участва и в корекционен процес. Играта е социално-исторически обусловена функция в развитието на детето, съответстваща на нивото на сензитивност, създава условия за ускоряване на формиращите процеси.

Приобщаващи функции на играта са: социализираща, възпитателна, творческа, интегративна, посредническа. Игрите свързват в единство физическото и умственото развитие на детето, те са механизъм за адаптация, приобщаване на детето към околната среда и реалния живот. Играта задоволява потребността на учениците от активност. Ученикът не се задоволява да бъде пасивен наблюдател на нещата, а иска да бъде в действителен контакт с тях. Не е достатъчно само да наблюдава действията на другите, а се стреми да направи онова, което вършат. Именно за това може спокойно да се каже, че играта е един от основните методи за приобщаване. В рамките на училищната практика се използват игри за развитие на пространствената ориентация на децата, на речта и социалните отношения и инициативата за развитие на толерантност и съпричастност към децата с различни образователни потребности. Важно е в процеса на

обучение да се развият всички възможности и канали, през които децата получават информация за себе си, за другите и за света около тях. Чрез играта се активизират мисленето, паметта и въображението на малкия ученик; подпомага се неговата социализация, реализират се съпреживяване и взаимопомощ.

- **Екипна работа.**

Тенденция в работата на училищните ръководства е създаването на условия за екипна работа. Тя е регламентирана в нормативната уредба, [6] според която приобщаващото образование се реализира чрез екип от специалисти. Всеки един от тях има своя принос за развитието на ученика като изхожда от своята позиция и компетентности. *Предучилищният педагог, началният учител, учителят по...* имат функции на класни ръководители и тяхната водеща роля е по посока на методите на обучение. Съвместно с тях работят:

- *психолози*, които осъществяват обща и допълнителна подкрепа както на деца със СОП, така на ученици с поведенчески прояви и деца в риск. Психологическата подкрепа, която извършват е по посока на: създаване на условия за сътрудничество и ефективна комуникация между всички участници в образователния процес; предоставяне на методическа помощ на учителите за превенция на тормоза и насилието и за преодоляване на проблемното поведение на децата и учениците; извършване на групова работа с деца или ученици и/или кризисна интервенция; работа със средата, в която е детето или ученикът - семейството, връстниците;
- *логопеди*, които работят с деца с обучителни трудности. Дейността им включва: превенция на комуникативните нарушения и на обучителни трудности; диагностика на комуникативните нарушения; терапевтична дейност при установени индикации за комуникативни нарушения; консултативна дейност с учители и родители на деца и ученици с комуникативни нарушения
- *ресурсни учители*, които определят конкретните образователни цели на учениците със специални нужди за всяка учебна или образователна единица. Ресурсният учител може да работи като специалист с общ профил, подпомагащ всички групи деца и/или ученици със специални образователни потребности, и като профилиран, подпомагащ определена група деца и/или ученици с еднакви по вид увреждания или нарушения.[6]

Въз основа на училищния учебен план се разработва индивидуален учебен план за учениците в индивидуална форма на обучение, както и при необходимост за: учениците със специални образователни потребности, които се обучават в дневна, вечерна, комбинирана, дистанционна форма или в дуална система на обучение; учениците с изяви дарби, които се обучават в комбинирана, дистанционна форма или в дуална система на обучение.

Всички педагогически специалисти е необходимо да развият своя творчески потенциал и надграждат компетентностите си чрез участия в обучения. Квалификацията на учителите, която повече от всякога става перманентен процес, би трябвало да се разглежда в контекста на разбирането, че съвременната квалификация е групов процес, доколкото групов е характерът на съвременното образование. Тя дава възможност на учителя да погледне на проблемите на професионалното си и личностно развитие извън рамките на тясно разбираната професионална общност от педагози и на формалната образователна система. Това означава, че от отделния учител се изисква вниманието да се насочва към работата в екип от преподаватели, осъществяващи съвместно образователния процес.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Приобщаващото образование детерминира нова визия на учителя – такава на приобщаващ. Той обучава, възпитава, социализира. Приобщаващият учител изхожда от специфичната житейска ситуация на ученика, съобразява се с психичното му функциониране, за да създаде обучителна програма, която ще бъде максимално ефективна. Той реализира целите на приобщаващото образование чрез екипна дейност, което предполага качества в тази посока. Работи за включването/приемането на всеки ученик в класа, общува със семействата на всички деца за подкрепа. Пред приобщаващия учител стоят широк спектър от проблеми, които трябва да реши. За целта му е нужна креативност и перманентна квалификация.

ЛИТЕРАТУРА

- Butt, T., Einscoe, M., (2008) To Improve Learning and Participation in Schools. Inclusion Index – Guide to managing inclusive processes at school, Center for the Study of Inclusive Education, pp.13
- Dugin, A., (2009) Postphilosophy. Three paradigms in stories missions, M. pp.23, 2009
- Ivanova, G., (2014) The Challenge "Inclusive Education", Collection of Reports of Participants in the Inclusive Education Project, Plovdiv, pp.23

Kyurkchiyska, V., (2017) Inclusive education - a challenge for the primary school teacher, Universitetsko izdatelstvo, Shumen

Nikolova, M., (2019) Culture and Education, hand in hand, www.kultura.bg, last visited on 22 March 2019

Ordinance on inclusive education, Obn.DV, br.86/ 27.10.2017 г